

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ GEOGRAPHIC CHARACTERISTIC OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Տ Ա Ր Ա Ծ Ք Ը TERRITORY

Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում է Ասիայի արևմտյան մասում: Գրավում է Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիս-արևելյան հատվածը՝ Կովկասի և Առաջավոր Ասիայի միջև (Կուր և Արաքս գետերի միջին հոսանքների միջգետային տարածքը): Ընդհանուր տարածքն ընկած է հյուսիսային լայնության $38^{\circ} 50' - 41^{\circ} 18'$ -ի և արևելյան երկայնության $43^{\circ} 27' - 46^{\circ} 37'$ -ի միջև:

Հյուսիսից սահմանակից է Վրաստանին, արևելքից և հարավ-արևմուտքից՝ Ադրբեջանին, արևմուտքից՝ Թուրքիային և հարավից՝ Իրանին:

Երկրի տարածքը կազմում է 29743 կմ², որի 71.3%-ը կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերը, 12.4%-ը՝ անտառային, 7.7%-ը՝ հատուկ պահպանվող տարածքների և 8.6%-ը՝ այլ հողերը: ՀՀ տարածքի 36.4%-ը լեռներն են, բարձրավանդակներն ու այլ հողերը:

Երկրի ամենաբարձր կետը Արագած լեռնագագաթն է (4090 մ), ամենացածր կետը՝ Դեբեդ գետի ստորին հոսանքի շրջանը (375 մ): Ամենաերկար ձգվածությունը հյուսիս-արևմուտքից հարավ-արևելք 360 կմ է, իսկ արևմուտքից արևելք՝ 200 կմ:

Republic of Armenia is situated in western part of Asia. The country occupies the north-eastern part of Armenian plateau – between Caucasus and Nearest Asia (the inter-river territory between the middle flows of Kur and Araks rivers). The total territory is located in the latitude of $38^{\circ} 50' - 41^{\circ} 18' N$ and longitude of $43^{\circ} 27' - 46^{\circ} 37' E$.

In the north it borders with Georgia, in the east and south-west - Azerbaijan, in the west - Turkey and in the south - Iran.

The country's area comprises 29743 km², of which 71.3% - agricultural land, 12.4% - forests, 7.7% - areas of special preservation and 8.6% - other lands. 36.4% area of RA are mountains, plateaus and other lands.

The highest elevation of the country is the Peak of Aragats Mountain (4090 m), the earth lowest point – the underflow region of Debed river canyon (375 m). The longest extension from north-west to south-east is 360 km, and from west to east - 200 km.

¹ Ըստ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից կազմված ՀՀ հողային հաշվեկշռի՝ 2009թ. Հուլիսի 1-ի դրությամբ:

According to RA Land balance formed by the State Committee of Real Estate Cadastre under RA Government as of July 1, 2009.

ԼԵՌՆԱԳԱԳԱԹՆԵՐԸ
MOUNTAIN TOPS

Անվանումը	Name	Տեղանքը	Place	Բարձրությունը ծովի մակերևույթից, մ The height above sea level, m
Արագած	Aragats	Արագածի լեռնազանգված	Aragats massif	4090
Կապուտջուղ	Kaputjugh	Զանգեզուրի լեռնաշղթա	Zangezur mountain range	3906
Աժդահակ	Ajdahak	Գեղամա լեռնաշղթա	Geghama mountain range	3598
Սպիտակասար	Spitakasar	Գեղամա լեռնաշղթա	Geghama mountain range	3555
Իշխանասար	Ishkhanasar	Ղարաբաղի բարձրավանդակ	Gharabagh plateau	3552
Վարդենիս	Vardenis	Վարդենիսի լեռնաշղթա	Vardenis mountain range	3522
Արամասար	Aramasar	Բարգուշատի լեռնաշղթա	Bargushat mountain range	3392
Բաղասար	Baghatssar	Մեղրու լեռնաշղթա	Meghri mountain range	3250
Խուստուփ	Khustup	Խուստուփ-Կատարի լեռնաշղթա	Khustup-Katar mountain range	3214
Լեգլի	Legli	Զավախքի լեռնաշղթա	Javakhk mountain range	3157
Գոգի	Gogi	Վայքի լեռնաշղթա	Vayk mountain range	3113
Թեժ լեռ	Tej ler	Փամբակի լեռնաշղթա	Pambak mountain range	3101
Մեծ Եղնախաղ	Mets Eghnakhagh	Եղնախաղի լեռնաշղթա	Eghnakhagh mountain range	3042
Բովաքար	Bovakar	Հալաբի լեռնաշղթա	Halab mountain range	3016
Միափոր	Miapor	Միափորի լեռնաշղթա	Miapor mountain range	2993
Ուրասար	Urasar	Բազումի լեռնաշղթա	Bazum mountain range	2993
Քաշաթաղ	Qashatagh	Սևանի լեռնաշղթա	Sevan mountain range	2901
Արայի լեռ	Aray ler	Արայի լեռնազանգված	Aray massif	2577

Հայաստանը լեռնային երկիր է: Տարածքի 76.5%-ը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1000-2500 մ բարձրության վրա: Լեռնաշղթաները զբաղում են մոտ 14 հազ.կմ² տարածք կամ երկրի ընդհանուր մակերեսի 47%-ը: Բարձրավանդակները կազմում են երկրի մակերեսի ավելի քան 1/3-ը (11 հազ.կմ²):

Հայաստանի տարածքը յուրահատուկ երկրաբանական թանգարան է: Այստեղ կարելի է գտնել երկրակեղևում առկա համարյա բոլոր ապարները: Հայաստանի ընդերքը հարուստ է բազմազան օգտակար հանածոներով: Հրաբխային ժայթքումների հետևանքով զոյացել է բնական շինանյութերի՝ տուֆի, բազալտի, անդեզիտի, պեռլիտի և շինարարությունում օգտագործվող այլ հանքանյութերի մեծ պաշար:

Armenia is a mountainous country. 76.5% of the republican territory is on the height of 1000-2500 m above sea level. Mountain ranges occupy about 14 ths. km² territory or 47% of the country's total surface. Plateaus comprise more than 1/3 (11 ths. km²) of country's surface.

Armenia's territory is an original geological museum. Here it is possible to find out those rocks that comprise the earth-crust. Large part the territory is covered by stratum of different type volcanic rock and tufa. Armenia's lithosphere is rich with various useful minerals. As a result of volcanic eruptions, a big reserve of natural building materials - tufa, basalt, andezite, perlite and other materials has been formed that is used in construction.

ԽՈՇՈՐ ԳԵՏԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԻՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԸ¹
THE MAIN HIDROLOGIC CHARACTERISTIC OF THE LONGEST RIVERS¹

Գետերի անվանումը	River name	Երկարությունը, կմ Length, km	Միջին թեքությունը, ‰ Average slope, ‰	Ջրհավաք ավազանի մակերեսը, կմ ² Water collection surface, km ²	Միջին տարեկան ելքը, մ ³ /վրկ Average annual flow, m ³ /sec	Միջին տարեկան հոսքը, մլրդ.մ ³ Average multi-year annual flow, bln. m ³
Ախուրյան	Akhuryan	186	5.7	2784	7.35	0.23
Դեբեդ	Debed	154	11.0	3790	33.6	1.06
Հրազդան	Hrazdan	141	7.6	2560	26.0	0.82
Որոտան	Vorotan	111	21.0	2030	19.0	0.6
Արփա	Arpa	92	24.0	2080	14.0	0.44
Քասախ	Qasagh	89	29.0	1480	3.38	0.11
Փամբակ	Pambak	84	13.0	1370	10.6	0.33
Աղստև	Aghstev	81	31.0	1730	10.2	0.32
Չորագետ	Dzoraget	67	22.0	1460	15.6	0.49
Գետիկ	Getik	58	29.0	586	3.53	0.11
Վեդի	Vedi	58	33.0	633	1.84	0.06
Արգիճի	Argichi	51	12.0	384	5.49	0.17
Գավառագետ	Gavaraget	50	25.0	480	3.44	0.11
Մասրիկ	Masrik	45	22.0	685	3.24	0.1
Ողջի	Voghji	43	68.0	788	11.0	0.35
Ազատ	Azat	40	31.0	572	4.88	0.15
Մեղրի	Meghri	36	63.0	336	2.89	0.09

ԼՃԵՐԸ
LAKES

միջին տարեկան ցուցանիշներ
average annual indicators

		Մակարդակի նիշ, մ Level mark, m	Ծավալը Volume	Հայելու մակերեսը, կմ ² Mirror surface, km ²
Սևանա (2009)	Sevan (2009)	1899.17	36.48 կմ ³ /km ³	1265.5
Մև	Sev	2666	9 մլն. մ ³ /mln. m ³	2.0
Ակնա	Akna	3032	3.91 մլն.մ ³ /mln. m ³	0.8
Քարի	Qari	3190	357 հազ. մ ³ /ths. m ³	0.3
Այդր	Ayghr	860	310 հազ. մ ³ /ths. m ³	0.03
Կապուտան	Kaputan	3286	40.2 հազ. մ ³ /ths. m ³	0.1

¹ Տրամադրվել է Հայաստանի հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի պետական ծառայության (ՊՈԱԿ) կողմից: Այն գետերի համար, որոնք դուրս են գալիս հանրապետության սահմաններից, տվյալները բերված են հանրապետության սահմանների մասով:

The information on the rivers that flow out bounds of the republic is presented only in terms of the terytory of the republic, presented from Armenian state hydrometeorological and monitoring service.

**ՄԵՎԱՆԱ ԼՃԻՑ ԲԱՑԹՈՂՈՒՄՆԵՐՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՆԵՐԻ
ԵՎ ԼՃԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՏԱՏԱՆՈՒՄՆԵՐՆ ԸՍՏ ԱՄԻՍՆԵՐԻ**

WATER DISCHARGE FROM SEVAN LAKE BY YEARS AND VARIATIONS OF LAKE LEVEL BY MONTHS

Տարիներ Years	Ջրի բազ- թողում- ներ, մլն. մ ³ տարի Water discharge, mln. cub. m	Լճի մակարդակը /մ/ և ամսական տատանումները /սմ/ Level of Lake (m) and monthly variations (sm)														Ջրի մակար- դակի տա- տանում- ները տարվա նկատա- րում, սմ ¹ variations of water level during the year, sm ¹
		ջրի մա- կարդա- կի նիշը տարե- վերջին level of at the begin- ning of year, m	մակարդակի ամսական տատանումները նախորդ ամսվա համեմատ, սմ monthly variations of level compared to the previous month, sm												ջրի մա- կար- դա- կի նիշը տարե- վերջին level of at the end of year, m	
			հունվար January	փետրվար February	մարտ March	ապրիլ April	մայիս May	հունիս June	հուլիս July	օգոստոս August	Սեպտեմբեր September	հոկտեմբեր October	նոյեմբեր November	դեկտեմբեր December		
2005	149.6	1897.66	+3	+2	+10	+16	+22	+12	-5	-5	-6	-3	-2	-3	1898.07	+41
2006	152.4	1898.07	+3	+2	+6	+23	+20	-2	-3	-11	-11	0	-6	-4	1898.25	+18
2007	154.6	1898.25	+2	+2	+6	+14	+36	+10	+3	-5	-10	-3	+1	-3	1898.79	+54
2008	303.7	1898.79	+3	+4	+10	+12	+13	+5	-2	-13	-10	-7	-6	-2	1898.86	+7
2009	126.5	1898.85	+1	+2	+6	+10	+21	+14	-1	-3	-1	-5	-3	-3	1899.23	+38

Հայաստանի տարածքում ամենամեծ լիճը Սևանա լիճն է (2009թ. միջին տարեկան մակերեսը 1265.5 կմ²), ամենաերկար գետն Արաքսը՝ 158 կմ (ընդհանուր երկարությունը՝ 1072 կմ):

Հանրապետության ջրային պաշարները սահմանափակ են և տարեկան կազմում են ընդամենը 8.5 մլրդ.մ³, որից 6.54 մլրդ.մ³-ը մակերեսային հոսքն է: Հայաստանի գետերը հիմնականում լեռնային են, խիստ արտահայտված մեծենային (ասկավաջուր) հոսքերով:

ՀՀ տարածքում գտնվում են քաղցրահամ լճեր և ջրամբարներ՝ մոտ 38.52 մլրդ. մ³ ընդհանուր ծավալով, որի մոտ 95%-ը կազմում է աշխարհի ամենաբարձրադիր լեռնային լճերից մեկը՝ Սևանը, որը գտնվում է ծովի մակերեսային 1899.2 մ բարձրության վրա, լճի ջրային պաշարները 2009թ. կազմել են մոտ 36.5 մլրդ. մ³:

Սևանա լիճ են թափվում 28 գետ և գետակ, լճից սկիզբ է առնում միայն Հրազդան գետը:

Լիճն անտնտեսվար և անխնա օգտագործումից խիստ տուժել է և ջրային պաշարները զգալիորեն նվազել են: Լճի մակարդակի իջեցման, ինչպես նաև լիճ թափվող անբավարար մաքրված հոսքաջրերի հետևանքով, կտրուկ վատացել էր նաև ջրի որակը: Իրավիճակը մասնակիորեն մեղմացնելու և Սևանի ջրային պաշարներն Արփա գետի ջրերով ավելացնելու նպատակով, 1981թ. կառուցվել է 48 կմ 420 մ երկարությամբ «Արփա-Սևան» թունելը, որը լճի հետ միանում է 850 մ երկարությամբ բաց ջրանցքով:

Լճի պահպանության վերջին տարիների համալիր միջոցառումներն արդյունավետ իրականացնելու շնորհիվ, զգալիորեն բարձրացել է ջրի մակարդակը (Սևանա լճի մակարդակը 2010թ. հունիսի 30-ի դրությամբ կազմել է 1900.04 մ):

In the territory of RA the largest lake is Lake Sevan (average annual surface for 2009 - 1265.5 km²), the longest river is Araks-158 km (total length - 1072 km).

Republican water reserves are limited and annually comprise totally 8.5 bln. m³, of which 6.54 bln. m³ - surface water flow. The rivers of Armenia are mainly mountainous with strongly expressed flows with little water.

In the RA there are sweet test lakes and reservoirs which have about 38.52 bln. km³ total volumes, 95% of that volume comprises one of the world highest mountainous lakes – the Lake Sevan, which is situated at the height of 1899.2 m above sea level, in 2009 its water reserves comprise about 36.5 bln. m³.

28 rivers and small rivers flow in Lake Sevan, only Hrazdan river originates from the lake.

Sevan has strongly suffered from thriftless and neglected use and its water reserves have been considerably decreased. Sewages flowing in lake are not enough cleaned, also as a result of lowering of the lake level the water quality sharply has become worse as well. With a purpose to partly soften the negative consequences, the Arpa-Sevan tunnel with the length of 48 km 420 m has been turned over for operation in 1981 and an attempt was made to increase the Sevan lake water reserves with Arpa river waters, the tunnel is connected with the lake through the open channel with the length of 850 m.

During last years after productive arrangements of lake conservancy, the water level grew up (the level of Sevan lake comprised 1900.04 m on 2010, 30 of June).

¹ Հստ ամիսների հանրագումարի հետ անհամապատասխանությունը պայմանավորված է ցուցանիշների կլորացմամբ:

The discrepancy between the totals and sum by months is explained by using rounded data.

ԱՐՇԵՍԱԿԱՆ ՋՐԱՍԲԱՐՆԵՐԻ ԾԱՎԱԼՆԵՐԸ ԵՎ ՋՐԻ ՀԱՅԵԼՈՒ ՄԱԿԵՐԵՄՆԵՐԸ
VOLUMES OF ARTIFICIAL RESERVOIRES AND WATER MIRROR SURFACES

		Ծավալը, մլն. մ³ Volume, mln. m³	Հայելու մակերեսը, հա Mirror surface, ha
Ախուրյան	Akhuryan	525.0	4180
Սպանդարյան	Spandaryan	257.0	1025
Թոլորս	Tolors	96.0	480
Ապարան	Aparan	91.0	735
Ազատ	Azat	70.0	285
Ջոդազ	Joghaz	45.0	230
Հեր-Հեր	Her-Her	26.0	115
Կեչուտ	Kechut	25.0	135
Կառնուտ	Karnut	24.7	234
Գեղի	Geghi	15.0	35
Շամբ	Shamb	13.6	112
Հախում	Hakhum	12.0	83
Մանթաշ	Mantash	8.2	76.4
Թավշուտ	Tavshut	6.0	60
Սևաբերդ	Sevaderd	6.0	45
Ախպարա	Akhpara	5.6	170
Հայավար	Halavar	5.5	38
Մեծավան	Metsavan	5.4	330
Տավուշ	Tavush	5.3	40
Արփի	Arpi	5.0	450
Վարդաքար	Vardakar	5.0	86
Սարնաղբյուր	Sarnaghbyur	4.9	56
Երևանյան	Yerevanyan	4.8	95
Ակնալիճ	Aknalich	3.9	53
Դավիթ Բեկ	David Bek	2.5	14
Արծվաշեն	Artsvashen	2.0	26
Գեղարդալիճ	Geghardalich	1.5	25
Քարահունջ	Qarahunj	1.3	18.3
Ծիլքար	Tsilkar	1.2	26
Հացաշեն	Hatsashen	1.1	37